

İran 2005

Murat Yeşiltaş*

11 Eylül ile birlikte uluslararası sistemin yapısında meydana gelen önemli değişikliklerden oldukça fazla etkilenen Ortadoğu, 2003 yılında Irak savaşının başlamasıyla birlikte yeni bir sürece girmiştir. Söz konusu savaşın Ortadoğu'da meydana getirdiği güvenlik bunalımından yoğun bir şekilde etkilenen İran yeni sürecin tehlikelerinden mümkün olduğunca

kendini korumaya çalışırken, aynı zamanda bu sürecin ortaya çıkaracağı muhtemel kazançlardan faydalanmaya yönelik politikalar izlemiştir. Ancak Irak Savaşıyla birlikte bölgeye daha fazla nüfuz etme imkânı bulan ABD'nin yakın denetim mekanizmasıyla İran'ın bölgeye yönelik politika üretme alanını daraltması, Tahran yönetimini oldukça dengeli ve çok yönlü bir diplomasi izlemek zorunda bırakmıştır. Söz konusu zorunluluk da iki ülke arasında gerçekleşen düşük düzeydeki ilişkinin yönünü

Resmi Adı	İran İslam Cumhuriyeti
Başkent	Tahran
Yüzölçümü	1.648.000 km ²
Nüfus	68.017.860
GSMH	551,6 Milyar Dolar
Hükümet Biçimi	Teokratik Cumhuriyet
Devlet Başkanı	Mahmud Ahmedinecad (2005)
Dışişleri Bakanı	Menuçehr Mutteki
Türkiye Büyükelçisi	Firuz Devletabadi
Askerî Harcamalar/GSMH	% 4,6 (2002)
Asker Sayısı	540.000 (2002)
Etnik Yapı	
Farisi	% 60
Azeri ve diğer Türkler	% 25
Kürt	% 7
Diğer	% 8
Dini Yapı	
Şia	% 89
Sünni	% 9
Diğer	% 2
Petrol Üretimi	3,979 milyon varil/gün
Petrol Tüketimi	1,425 milyon varil/gün
İhracat	55,42 milyar dolar
İthalat	42,5 milyar dolar

* Arş. Gör., Sakarya Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü

önemli oranda etkilemiştir. Aynı zamanda bu ilişkinin bir de Irak üzerinden yürütülüyor olmasıyla sorunlar daha da derinleşmiştir.¹ Nitekim bu durumun bir sonucu olarak İran bir taraftan nükleer silah elde etme girişimi nedeniyle Washington yönetimi tarafından suçlanıp baskı altına alınırken, diğer taraftan da Irak'ta yaşanan istikrarsız ortamdan sorumlu bir ülke olarak uluslararası kamuoyuna şikâyet edilmekteydi. Dolayısıyla söz konusu olumsuz süreçlerden kendini kurtarmaya çalışan İran için 2005 yılı, bu politikaların dengeli bir düzlemde devam ettirilmesi yönündeki çabalarla geçmiştir. Özetlemek gerekirse, İran 2005 yılını temel olarak 4 alana ayrılabilir olacak gelişmeler çerçevesinde geçirmiştir. Bunlardan ilkinin Irak Savaşı sonucunda bölgede etkisini arttıran ABD ile arasında yaşanan gerginlikler oluştururken, savaşın Ortadoğu'ya yönelik meydana getirebileceği olumsuz etkileri ortadan kaldırmak için bölgesel inisiyatifin güçlendirilmesi bağlamında göstermiş olduğu çabalar da ikinci alanı oluşturmaktadır. Üçüncü alanı Tahran'ın gerek bölge içinde gerekse uluslararası düzeyde nükleer sorunla ilgili yürütmüş olduğu politikalar oluştururken, özellikle AB ile arasında sürdürülen ilişkiler bu alanın büyük bir kısmını belirlemiştir. Sonuncu alan ise Soğuk Savaş sonrası İran'ı uluslararası sistemde etkin bir ülke konumuna getiren² Hatemi dönemini sona erdiren kritik seçimler ve bölge içi ve bölge dışı yürütülen ikili ve çok taraflı ilişkilerden oluşmaktadır.

Nükleer Politikada Denge Arayışı

İran'ın nükleer politikasını belirleyen en önemli unsur, zenginleştirilmiş uranyum elde ederek kısa vadede enerji ihtiyacını karşılamak uzun vadede ise nükleer silah yapabilecek bir ülke konumuna gelmektir. Ancak söz konusu nükleer politikayı bölgesel ve uluslararası bir sorun haline getiren üç farklı etkileşim alanı mevcuttur. Birincisi tarihsel sürecin bir sonucu olarak ortaya çıkan ülke içi dengeler ve İran'ın güçlü devlet kimliği, ikincisi; bölge içi dengeler, üçüncüsü ise bölge dışı ve küresel dengelerdir. Söz konusu üç etkileşim alanı İran'ın

¹ Karman Taremi, "Iranian Foreign Policy Towards Occupied Iraq, 2003-05", *Middle East Policy*, Vol 12, No 4, Winter 2005, s. 29

² Kemal İnat ve Murat Yeşiltaş, "Islamic Republic of Iran", Der; Wolfgang Gielert ve diğ., *Foreign Policy of States: A Handbook of World Affairs*, Tasam Publications, İstanbul, 2005.

nükleer politikasını şekillendirirken, birbirine bağımlı bölgesel ve küresel bir ilişki düzeyini de ortaya çıkarmaktadır. Şöyle ki, tek başına ülke içi dengeler nükleer politikayı belirlemede etkili olamazken, özellikle bölge dışı dengelerden sağlanacak destekle bunu şekillendirmek bu politikanın sürdürülebilirliğini sağlamaktadır. Dolayısıyla İran için, ABD karşısında Rusya ve Çin'in dengeleyici rolü olmadan herhangi bir etkinlik oluşturmak oldukça zordur. Diğer taraftan sorunun çözümüne ilişkin nükleer görüşmelerde bulunduğu Almanya, Fransa ve İngiltere'den oluşan ve AB üçlüsü olarak adlandırılan ülkelerin kendi içindeki dengelerden de etkilenen İran, 2005 yılında nükleer politikaya ilişkin sürdürdüğü diplomasiyi tüm bu etkenleri dikkate alarak yürütmüştür.

Nükleer diplomaside Tahran yönetiminin yılın ilk yarısı ve ikinci yarısında birbirinden farklı politikalar izlediği söylenebilir. Yılın birinci yarısını Hatemi başkanlığında geçiren İran temelde daha yumuşak ve dengeli bir politika izlerken, Ahmedinecad'ın Cumhurbaşkanı seçilmesiyle söz konusu politikada birtakım değişiklikler yaşanmış ve dış politikanın tonu sertleşmeye başlamıştır. Söz konusu değişiklik İran'ın ülke içi dengelerinin bir sonucu olarak yaşanırken, müzakere heyetinin değişmiş olması da bu süreci etkilemiştir. Diğer yandan bu politikayı belirleyen yalnızca iktidarda olan yönetim değildir. Eski Cumhurbaşkanı Rafsancani ve İran'ın dini lideri Ali Hameaney'de bu sürecin belirlenmesinde oldukça etkilidir. Bu açıdan tüm bu değişkenler çerçevesinde nükleer politikasına ilişkin temel çerçeveyi daha dengeli bir düzlemde yürütmek zorunda olan Tahran yönetiminin 2005 yılındaki ağırlıklı dış politika sorununu nükleer çalışmaları oluşturmuştur.

Kasım 2004'te Uranyum zenginleştirme programını ve diğer nükleer faaliyetlerini dondurduğunu açıklayan Tahran yönetimi için AB ile müzakerelerin başlaması ve bunun nasıl bir süreç izleyeceği 2005 yılına sarkan en önemli sorunlardan birini oluşturmuştur. ABD'nin söz konusu süreçte fazla etkin olmasını istemeyen Tahran yönetiminin AB ile görüşmelerde izlediği temel stratejisi, nükleer programını muhafaza ederek devamlılığını sağlamak ve ABD'yi böylece dışlamak şeklinde ortaya çıkarken, Rusya'yı bu süreçte sürekli yanında tutmak suretiyle denge politikası uygulamaktı. Tüm bunları yaparken izlediği temel yöntem, barışçıl amaçlar çerçevesinde nükleer teknoloji geliştirdiğini savunarak uluslararası kamuoyunun bu yöndeki tutumlarını etkilemek ve nihayetinde nükleer teknolojisini tedrici

olarak ilerletmekti. Aynı zamanda Uluslararası Atom Enerjisi Kurumu (International Atomic Energy Agency - IAEA) ile de programının teknik boyutlarını götüşen İran çok taraflı diplomasi yöntemi ile soruna ilişkin temel politikasını ortaya koymaya çalışmıştır.³ Öte yandan AB nükleer çalışmalarına ilişkin İran'dan objektif ve kesin garantiler istemektedir.⁴ Söz konusu sürece ilişkin ilk girişim 11 Ocak'ta gerçekleşmiştir. Tahran yönetiminden alınan izinle birlikte, IAEA'nın temsilcileri İran'a giderek, ABD'nin askerî amaçlı olarak uranyum zenginleştirmede kullanıldığı yönünde suçlamalarına konu olan Parçin nükleer tesislerinde incelemelerde bulundular. Ancak temsilcilerin nükleer tesisin her noktasını kontrol etmesine Tahran yönetimi, "herhangi bir casusluk olayına izin vermemek" gerekçesiyle müsaade etmedi.⁵ Diğer yandan AB ile ilk görüşme oldukça olumlu bir havada başladı. Kasım 2004'te nükleer çalışmalarını dondurmasının ardından 14 Ocak 2005'te, Haziran 2003'te Tahran'da yapılan toplantıda kararlaştırılan AB ve İran arasındaki Ticaret ve Ortaklık Anlaşması⁶ projesi, Tahran'ın nükleer programında AB ile diyaloga geçmeyi kabul etmesiyle tekrar başladı. Brüksel'de 25 AB üyesi ülkenin katılımıyla gerçekleşen toplantı çerçevesinde ekonomik ve siyasi iş birliğinin artırılmasının yanı sıra insan hakları, Ortadoğu'da bölgesel güvenliğin sağlanması, terörizme karşı savaş ve nükleer silahsızlanma konusunda karşılıklı diyalog içerisinde olunmasına karar verildi.⁷ Taraflar arasında yaşanan bu olumlu gelişmelerin ardından AB ile Tahran arasındaki ilişkilerin "diyalog" seviyesinden çıkarılarak daha üst düzeyde ve yakın bir şekilde yürütülmesine karar verildi.

³ Paul Kerr, "U.S. Offer Fails to End EU-Iran Impasse", **Arms Control Today**, April 2005.

⁴ A. Savyon, "Head of Iranian Nuclear Negotiating Team Sirius Nasser: 'We Are Walking on a Knife's Edge'; U.S. and EU should 'Get Used to the Idea of a Nuclear Iran'", **The Middle East Media Resaerch Institute**, No 218, 07 April 2005,

⁵ "IAEA Team Visits Parchin Site", **Iran Daily**, 15 January 2005.

⁶ Söz konusu anlaşma İran'ın nükleer çalışmalarında uranyum zenginleştirme işleminden vazgeçmesi karşılığında İngiltere, Almanya ve Fransa'nın başını çektiği AB ülkeleri ile ticaret alanında ilişkilerinin geliştirilmesini kapsamaktadır. 12 Aralık 2002'de Brüksel'de ilk toplantısı yapılan bu proje ikinci olarak Haziran 2003'de Tahran'da yapılmış ancak İran'ın uranyum zenginleştirme işlemine tekrar başlamasıyla Kasım 2004'e kadar dondurulmuştur.

⁷ "EU, Iran resume trade and cooperation negotiations", **Islamic Republic News Agency (IRNA)**, 12 Ocak 2005, "EU-Iran Political Dialogue Positive", **Iran Daily**, 15 January 2005; "EU Resumes Trade Talks With Iran", **Iran News**, 13 January 2005.

Tahran yönetiminin, nükleer görüşmelerde temel stratejisinin önemli bir parçasını oluşturan AB ile ilişkilerin geliştirilmesi politikasına karşılık, iki taraf arasında sürdürülen görüşmelerdeki inisiyatifini kaybetmek istemeyen ABD ise, İran'a yönelik suçlayıcı tavrını sürdürmüştür. İran'a yönelik "müdahale" seçeneğini de sürekli gündemde tutan Washington yönetimi Tahran yönetimi üzerindeki baskıyı daha da arttırmayı amaçlamakta ve görüşmelerin seyrini doğrudan etkilemek istemekteydi. Buna karşılık Tahran yönetimi ülkesine yönelik her hangi bir müdahalenin aynı şekilde cevaplandırılacağını sürekli vurgulayarak, ABD'nin bu tehditlerinin görüşmeleri etkilemesine izin vermedi. İran İslam Devrimi'nin 26. yılının kutlandığı 11 Şubat'ta, Cumhurbaşkanı Hatemi'nin ABD'yi hedef alan açıklamaları bu yaklaşımı önemli ölçüde yansıtmaktaydı. "İran'a yönelik her saldırı kuşkusuz en ağır şekilde cevaplandırılacaktır" diyen Hatemi, Washington yönetiminin, ülkesiyle AB arasındaki görüşmeleri baltaladığını ifade etmiştir.⁸ İran'ın bu tutumunun AB üçlüsü tarafından da desteklenmesi Tahran yönetimini rahatlattı. Bu yönde en ciddi açıklama ise 12 Şubat'ta AB üçlüsünün Cenova'da İran'ın nükleer çalışmalarına ilişkin gerçekleşen toplantısında yapıldı. Söz konusu toplantının ardından, Avrupa'nın sorunun barışçıl yöntemlerle çözümüne yönelik çabalarına ABD'nin vereceği desteğin oldukça önemli olduğu vurgulanırken, aksi bir durumun görüşmelere darbe vuracağı belirtilmiştir.⁹ ABD'nin görüşmeleri etkilemede kullandığı en önemli yöntem, uranyum zenginleştirme işleminden vazgeçmesi için uluslararası kamuoyu önünde İran'a teklifte bulunarak Tahran yönetimini baskı altına almaktı. Böylece İran teklifi reddediyor ve görüşmelerde dezavantajlı bir pozisyona düşüyordu. Nitekim 12 Mart'ta İran bu yönde bir teklifi reddettiğini açıklamıştır. Dışişleri Bakanlığı sözcüsü Hamid Rıza Asefi, "hiçbir baskı, rüşvet ve tehdidin İran'ı, barışçıl amaçlı nükleer teknoloji kullanmaya yönelik meşru haklarından vazgeçiremeyeceğini" söyleyerek, söz konusu önerilerin ABD tarafından art niyetli olarak dile getirildiğini belirtti.¹⁰

Öte yandan Tahran yönetimi AB üçlüsü dışında diğer Avrupa ülkelerini de bu sürece dahil etmeye çalışarak çok taraflı bir diplomasi anlayışı benimsedi. Özellikle dönemin Dışişleri Bakanı Kharrazi'nin

⁸ "Nation Will Confront Foreign Aggression", *Iran Daily*, 12 February 2005.

⁹ "Iran, European states make good progress in nuclear talks: Asefi", *IRNA*, 13 February 2005, S. Sadeghi, "Dealing With EU3", *Iran Daily*, 15 Şubat 2005.

¹⁰ "İran baskılara direniyor", *BBC Turkish*, 12 Mart 2005.

Lüksemburg ve Macaristan ziyaretleri bu politikanın bir sonucu olarak gerçekleştirildi. Kharrazi'nin 17 Şubat'ta gerçekleştirdiği Almanya ziyareti ise nükleer görüşmelere yeni bir boyut kazandırırken İran'ın teklifine Berlin yönetiminin sıcak bakmaması nedeniyle İran geri adım atmak zorunda kaldı. İran'ın nükleer çalışmalarına ilişkin, Alman-Japon modelini öneren Dışişleri Bakanı Kharrazi, nihai bir çözüme ulaşmada en iyi yöntemin bu olduğunu açıkladı ancak Almanya böyle bir yaklaşımı kabul etmedi.¹¹ İran'ın, bir taraftan ABD'nin ve IAEA'nın baskısı, diğer taraftan AB üçlüsü içinde İngiltere'nin, sorunun BM'ye gönderilmesine yönelik baskısına karşılık en önemli desteği, Rusya'nın tüm bu süreçlerde dengeleyici bir rol oynamasıydı. Rusya'yı söz konusu sürece dahil ederek uluslararası baskıyı bir ölçüde dengelemeye çalışan Tahran yönetimi, nükleer görüşmelerdeki baş müzakerecisi Hasan Ruhani'yi 19 Şubat'ta Moskova'ya göndermiştir. Ruhani'nin Putin ile görüşmesi bu bakımdan oldukça önemliydi. Ruhani Moskova dönüşünde yaptığı açıklamada "Rusya'nın bugüne dek Avrupalı müzakerecilerle birlikte ya da onların bir adım gerisinde" hareket ettiğini, ancak aslında bir adım önde olması gerektiğini ifade etti.¹² Bunun üzerine 26 Şubat'ta Washington yönetiminin karşı çıkmasına rağmen Buşehr nükleer tesisinin 6 ay içinde yeniden yapılandırılması için Moskova ile Tahran arasında bir anlaşma imzalandı.¹³ İki ülke arasında imzalanan protokolün AB tarafından da desteklenmesiyle birlikte Tahran yönetimi ABD'nin kurmuş olduğu baskıyı bir anlamda dengelemiş oldu.¹⁴ 19 Nisan'da Rusya Dışişleri Bakanı Sergey Lavrov ile İran Ulusal Güvenlik Sekreteri Hüseyin Musavian'ın görüşmesinde iki ülke arasında nükleer enerji konusunda askerî ve teknik bir anlaşma imzalandı. İran'ın barışçıl amaçlar için nükleer enerji geliştirmesini desteklediğini ifade eden Moskova yönetimi, sorunun barışçıl yollarla çözülmesi için AB'nin çabalarının oldukça önemli olduğunu belirte-

¹¹ Almanya ve Japonya nükleer silaha sahip olmamalarına rağmen üç ay içerisinde bu silahları yapabilme kapasitesine sahiptir. Kharrazi de bu çerçevede İran için aynı yaklaşımın desteklenebileceğini savunmuştur. Bkz., Ayelet Savyon, "Iran Seeks EU Consent for Modeling Its Nuclear Program on the 'Japanese/German Model' - i.e. Nuclear Fuel Cycle Capabilities Three Months Short of a Bomb", **The Middle East Media Research Institute**, No 209, 15 February 2005.

¹² "İran'dan Rusya'ya 'nükleer davet'", **BBC Turkish**, 19 Şubat 2005; "Iran, Russia to sign contract on return of spent fuel", **IRNA**, 26 February 2005.

¹³ "Spent Fuel Deal Scheduled", **Iran Daily**, 27 February 2005.

¹⁴ "EU says Iran-Russia nuclear agreement compatible with European approach", **IRNA**, 28 February 2005.

rek, Rusya'nın temel politikasının söz konusu görüşmelerin desteklenmesinden yana olduğunu açıklamıştır.¹⁵ Görüşmeler çerçevesinde Musavian da, İran'ın nükleer enerji programının barışçıl amaçlar çerçevesinde yürütüldüğünü ve Paris Anlaşmasına uygun olduğunu belirterek, Rusya'nın nükleer enerji konusunda İran'ın önemli bir ortağı olduğunu ifade etmiştir.¹⁶

23 Mart'ta Paris'te tekrar bir araya gelen Tahran yönetimi ve AB üçlüsü¹⁷ iki gün süren görüşmelerden sonra herhangi bir resmî açıklama yapmadan görüşmelerin olumlu bir şekilde devam ettiğini açıklayarak, ilerleyen haftalarda tekrar müzakerelere başlanacağını belirttiler.¹⁸ 21 Nisan'da tekrar görüşen taraflar sorunun barışçıl yollarla çözülmesi için çaba sarf edildiğini açıkladılar.¹⁹ Ancak bu konuda açıklama yapan İran Dışişleri Bakanlığı sözcüsü Hamid Rıza Asefi ülkesinin uranyum zenginleştirme programına yakında başlayacağını²⁰ ve bu konuda BM'nin ambargo uygulamasından korkmadıklarını belirtti.²¹ 29 Nisan'da Rusya devlet başkanı Putin'in, İran'ın nükleer enerjisini barışçıl amaçlar için kullandığı ve söz konusu programın uluslararası kontrol altında olduğunu belirten destekleyici açıklamasının ardından,²² 30 Nisan'da İran AB'yle müzakerelerin başarısızlıkla sonuçlandığını, uranyum zenginleştirme programına yeniden başlayabileceğini ve bu amaçla İsfahan tesislerinin bazı bölümlerinin yeniden hayata geçirilebileceğini açıkladı.²³

ABD bu gelişmeler üzerine Tahran yönetimi üzerindeki baskısını arttırmaya devam ederken uluslararası kamuoyunu bu yöne kanalize

¹⁵ "Simultaneous Negotiations: Moscow Receives Tehran and Washington Envoys", **Kommersant**, 19 April 2005.

¹⁶ "Iran not after Nuclear Weapons Musavian", **IRNA**, 20 April 2005.

¹⁷ "Iran-EU resume talks behind closed doors", **IRNA**, 23 March 2005.

¹⁸ "Nasseri: Tehran-EU3 nuclear talks end without final accord", **IRNA**, 24 March 2005; "Asefi: Paris talks "serious, complicated" but "helpful", **IRNA**, 24 March 2005.

¹⁹ "Iran, EU-3 End Nuclear Negotiations in Geneva", **IRNA**, 21 April 2005.

²⁰ "Ali Akbar Dareini, "Iran Says It Will Resume Uranium Enrichment Regardless of Outcome of Talks With Europeans", **Associated Press**, 24 April 2005.

²¹ Tarek Al-Issawi, "Threat of International Sanctions Not a Major Concern for Iran", **Associated Press**, 26 April 2005.

²² Steve Gutterman, "Putin Defends Arms Sales to Syria, Iran", **Associated Press**, 28 April 2005; "Putin Says Iran Must Put Its Nuclear Program Under International Control", **ITAR-TASS**, 28 April 2005.

²³ "Uranyum zenginleştirmeye başlayabiliriz", **BBC Turkish**, 30 Nisan 2005.

etmeyi bir caydırıcı unsur olarak kullanmaya devam etti. 1 Mayıs'ta ABD'nin İran ile ilgili uluslararası kamuoyunu yanıltıcı açıklamalarına oldukça tepki gösteren İran'ın ruhani lideri Hamaney, Tahran'ın nükleer programlarla ilgili kendisinin karar alabileceğini ve ABD'nin sorunu çözmekten daha çok derinleştirdiğini vurgulayarak, AB ile müzakerelerin tıkanmasından Washington yönetimini sorumlu tuttu.²⁴ Bu açıklamaların ardından 3 Mayıs'ta İran Dışişleri Bakanlığı sözcüsü Hamid Rıza Asefi ülkesinin bazı nükleer faaliyetleri yeniden başlatacağını tekrarladı.²⁵ Bunun üzerine Londra'da sürdürülen görüşmeler sonuçsuz kaldı ve Dışişleri Bakanı Kharrazi uranyum zenginleştirme programına başlamaktan başka tercihleri kalmadığını belirterek, söz konusu zenginleştirme işlemlerinin tamamıyla sivil amaçlı kullanılacağını ifade etti. Bu açıklamalar özellikle müzakerelerin yürütülmesi noktasında İran'a oldukça ılımlı yaklaşan Almanya'nın da tepkisine neden oldu. Alman Dışişleri Bakanı Joschka Fischer'in, nükleer çalışmaların tekrar başlamasının görüşmelerin sürdürülmesini baltalayacağını ve gerekirse konunun BM gündemine alınmasının zorunlu olabileceğini açıklaması İran'ı bu konuda oldukça sıkıntılı bir sürece sokmuştur. Fransa ise İran'ın, uranyum zenginleştirme programına devam etmesi yönünde henüz resmî bir karar almadığını ancak böyle bir kararın alınması halinde görüşmelerin sonlanmasına sebep olacağını açıklayarak Tahran yönetimine itidal çağrısında bulundu.²⁶ Bunun üzerine 12 Mayıs'ta İran'ın nükleer görüşmeler konusundaki baş müzakerecisi Hasan Ruhani, prensip olarak uranyum zenginleştirme programına tekrar başlayacaklarını bunun sadece ham uranyumun işlenerek gaza dönüştürülmesi çalışmalarıyla sınırlı olduğunu²⁷ ve tarihinin kesin olmadığını, ancak yakın bir gelecekte faaliyete geçileceğini belirterek,²⁸ görüşmelerden sonuç alınmaması halinde İran'ın söz konusu programda oldukça kararlı olduğunu açıkladı.²⁹

²⁴ "İran BM'ye direniyor", **BBC Turkish**, 1 Mayıs 2005.

²⁵ "İran: Nükleer faaliyetlerimizi başlatacağız", **BBC Turkish**, 3 Mayıs 2005.

²⁶ "France Presses Iran Over Uranium Enrichment Plans", **Reuters**, 10 May 2005.

²⁷ "İran: Nükleer faaliyetlerimizi başlatacağız", **BBC Turkish**, 03 Mayıs 2005; "Iran Douses Hope of Compromise in Nuclear Talks", **Reuters**, 21 May 2005; "Iran Reportedly Smuggling Nuclear-Related Materials", **Global Security Newswire**, 23 May 2005.

²⁸ "Ed Johnson, "Blair Backs U.N. Intervention for Iran", **Associated Press**, 12 May 2005.

²⁹ "Neil MacFarquhar, "Iran Parliament Calls for Resuming Nuclear Fuel Development", **New York Times**, 15 May 2005.

Sorunun BM Güvenlik Konseyi'ne götürülmesine karşı çıkan Tahran yönetimi, böyle bir durumun AB'nin barışçı girişimlerine oldukça zarar vereceğini, bu durumun da İran'ın şimdiye dek yürütülen çalışmalarındaki düzenlemelere uyma zorunluluğunu ortadan kaldıracığını ifade ederek böyle bir yaklaşımın İran'ı tek taraflı hareket etmeye iteceğini açıkladı.³⁰ Aynı zamanda nükleer müzakereci Hasan Ruhani, nükleer teknolojiyi barışçıl amaçlarla kullanmalarına izin verilmediği takdirde, Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Anlaşması'na da uymayacaklarını belirtmiştir.³¹ AB tarafından sert bir dille eleştirilen bu yaklaşımın ardından AB yetkilileri Tahran'a; "İsfahan'daki nükleer faaliyetlerine yeniden başlama tehdidini yerine getirmesi durumunda, herhangi bir diplomatik anlaşma şansını yitireceği, bu durumda kendilerinin Washington'la aynı cepheye geçecekleri ve İran'ı Güvenlik Konseyi'ne havale edecekleri" uyarısında bulundu.³²

Görüşmelerin tekrar tıkanma noktasına gelmesiyle birlikte 24 Mayıs'ta, AB'den nükleer program konusunda yaşanan krizin çözümü için önerilerini sunmasını isteyen Tahran yönetimi, AB'nin herhangi bir teklif sunmaması halinde nükleer faaliyetlerine yeniden başlayacağını duyurdu. İran Ulusal Güvenlik Konseyi sözcüsü Ali Ağamhammedi, "AB'yle müzakereleri sürdüreceklerini ve uranyum zenginleştirme programına başlamayacaklarını" belirterek görüşmeler için İran'ın istekli olduğunu açıkladı.³³ Bunun üzerine 5 Haziran'da Tahran yönetimi, AB yeni bir teklif sunana kadar nükleer çalışmalarını geçici olarak dondurduğunu açıklayarak,³⁴ yakın zamanda AB'nin teklifleri üzerinde bir karara varacaklarını belirtti.³⁵ Ancak Tahran yönetiminin 16 Haziran'da, Fransa ve İngiltere'nin uranyum zenginleştirme işlemi terk etmesi yönündeki teklifini reddetmesinin yanı

³⁰ "Foreign Ministry Says Iran Will Have No Obligations if Nuclear Case Sent to UN", **BBC**, 22 May 2005; Nasser Karimi, "Iran Warns Europe to Make Nuke Talks Work", **Associated Press**, 22 May 2005.

³¹ "İran: Nükleer faaliyette kararlıyız", **BBC Turkish**, 12 Mayıs 2005.

³² Roger Hardy, "AB'den İran'a rest", **BBC Turkish**, 13 Mayıs 2005.

³³ "İran'la Avrupa arasında yeni gerginlik", **BBC Turkish**, 24 Mayıs 2005.

³⁴ "Iran Extends Temporary Freeze on Nuclear Enrichment Until End of July", **Associated Press**, 6 June 2005; "Iran Says it Will Delay its Nuclear Program", **Associated Press**, 6 June 2005.

³⁵ "Iran "Top Nuclear Negotiator Says Iran Will Reach Decision on Europe's Proposal "Soon", **Tehran Kayhan**, 13 June 2005.

sıra,³⁶ Cumhurbaşkanlığı seçimlerinin ortaya çıkardığı belirsizlik sebebiyle görüşmeler tekrar tıkanma noktasına gelirken müzakerelerde hiçbir ilerleme kaydedilemedi. Cumhurbaşkanlığı seçimlerinin belli olmasının ardından hükümetinin nükleer programa devam etmekte kararlı olduğunu ifade eden yeni Cumhurbaşkanı Mahmud Ahmedinecad, AB ile yürütülen müzakerelerin bu konudaki temel politikaları olacağını ve görüşmelerin sürmesinden yana olduklarını belirtti.³⁷ Ancak Ahmedinecad'ın Cumhurbaşkanlığı döneminde İran'ın dış ve nükleer politikasında önemli değişikliklerin olması bekleniyordu. Bu bağlamda öncelikli olarak Hatemi döneminde sürdürülen nükleer politikaya ilişkin temel stratejisini değiştirme yoluna giden Ahmedinecad, Hatemi'nin dengeli ve ılımlı bir tutumla, ABD'nin görüşmeleri etkilemesini engellenmeye yönelik temel politikasını terk ederek, Washington yönetimini bu süreçten tamamen dışlamaya çalışmıştır.³⁸ Diğer yandan özellikle Çin, Rusya, Pakistan ve Hindistan ile iş birliğini artırarak, AB ile görüşmelerde daha dengeli bir pozisyon oluşturmayı hedeflemiştir.

Nitekim yeni hükümetin bu yöndeki politikası etkili olmaya başladı. Tahran yönetimi AB ile görüşmelerde, kendi nükleer çalışmalarını sürdürmesini bir ön koşul olarak ortaya koymaya başladı. Buna karşılık Temmuz ayında sürdürülen nükleer görüşmelerde AB üçlüsü, Tahran yönetiminden nükleer çalışmalarını ve beraberinde yürütmüş olduğu uranyum zenginleştirme programını durdurmasını talep ederken, görüşmelerin devam etmesi için bunun bir ön şart olarak anlaşılması gerektiğini açıkladı. İran ise görüşmelerin olumlu sonuçlanabilmesi için öncelikle nükleer çalışmalarının devam etmesinin sağlanması gerektiğini savunmuş ve bu yönde AB'den garanti istemiştir.³⁹ Bu bağlamda Asefi 5 Temmuz'da, Ağustos ayına kadar Avrupa'nın yeni öneriler getirmesi gerektiğini, ancak getirilecek önerilerin İran'ın uranyum zenginleştirmesini sonlandırmasına yönelik olması halinde

³⁶ "Iran Rejects UK-French Call to Halt Uranium Enrichment", **IRNA**, 16 June 2005.

³⁷ "Ahmadinejad: Iran Will Continue Nuclear Program, Says Does Not Need US Help", **IRNA**, 26 June 2005.

³⁸ A. Savyon, "The 'Second Islamic Revolution' in Iran: Power Struggle at the Top", **The Middle East Media Research Institute**, No 253, 17 November 2005.

³⁹ "IAEO Chief Says Abandoning Nuclear Fuel Cycle 'Greatest Historical Mistake'", **Mission for Establishment of Human Rights**, 5 July 2005.

bunun kabul edilemeyeceği yönündeki politikalarını tekrarlamıştır.⁴⁰ Nitekim 19 Temmuz'da İran Ulusal Güvenlik Başkanı Alaeddin Burujerdi'nin "Brüksel'in, İran'ın nükleer teknoloji çalışmalarını durdurmasını talep etmesi durumunda AB ile görüşmelerin durdurulabileceği"⁴¹ yönündeki açıklaması görüşmelerin sonuçsuz kalmasının bir başka nedeni olmuştur. Ahmedinecad da İran'ın nükleer silah geliştirme hedefinin olmadığını, ancak uluslararası baskının barışçıl amaçlar için sürdürülen nükleer programı durdurmaya istemesi halinde görüşmelerin devam edemeyeceğini belirterek, ön koşul olarak nükleer çalışmalarının devam etmesi gerektiğini açıkladı ve bunun üzerine müzakere süreci tekrar tıkanma noktasına geldi.⁴²

Bu konuda en önemli adım ise Ağustos ayında atıldı. 1 Ağustos'ta İran'ın daha önceden AB'ye yeni bir teklif sunması gerektiği konusunda vermiş olduğu süre sona erdi. Tahran yönetimi bu bağlamda AB'ye bir nota göndererek, İran'ın hiçbir şekilde kitle imha silahı arayışında olmadığını, hedefinin uzun vadede barışçıl amaçlar çerçevesinde nükleer çalışmalarını yürütmek olduğunu ifade etmiş ve AB ile müzakerelerin devam etmesinden yana olduklarını açıklamıştır.⁴³ Bunun üzerine IAEA'dan uranyum zenginleştirme programını durdurmasına yönelik bir uyarı alan Tahran yönetimi,⁴⁴ buna karşılık IAEA'ya da sözlü bir nota vererek aynı tavrını sürdürdü ve İsfahan nükleer tesisini yeniden faaliyete geçirebileceğini açıkladı.⁴⁵ Ancak

⁴⁰ "Iran's Asefi Says Uranium Enrichment Right Non-Negotiable", **Islamic Students News Agency**, 5 July 2005.

⁴¹ "Senior Iranian Official: Europe Will Recognize Iran's Right to a Limited Nuclear Fuel Cycle; "Iran to Start Operations at Isfahan Uranium Conversion Facility", **Middle East Media Research Institute**, No. 940, 22 July 2005; "Iran: Majles Members Assert Right to Develop Peaceful Nuclear Technology", **Keyhan**, 19 July 2005.

⁴² "President-Elect Says No to Nuclear Arms", **Chicago Tribune**, 22 July 2005; "Iranian President-Elect Calls on International Community to Destroy WMD", **Islamic Republic of Iran Network**, 21 July 2005.

⁴³ "Verbal Note from the Permanent Mission of the Islamic Republic of Iran to the Secretariat of the International Atomic Energy Agency", INFCIRC/648, Verbal Note No: 350-1-17/928, 1 August 2005.

⁴⁴ "Statement by the IAEA Director General Mohamed ElBaradei on Iran", **International Atomic Energy Agency**, 01 August 2005.

⁴⁵ Nazila Fathi, "Iran Tells Europe it's Devoted to Nuclear Efforts and Talks", **New York Times**, 4 August 2005; "Note Verbale from the Permanent Mission of the Islamic Republic of Iran", **International Atomic Energy Agency**, INFCIRC/648, 1 August 2005.

AB'nin 7 Ağustos'a kadar bir taslak getirmesi halinde nükleer çalışmalarına yeniden başlanmasını erteleyebileceklerini belirtti.⁴⁶ İran'ın söz konusu tavrının devam etmesi halinde AB ile görüşmelerinin sonlanacağını ve ABD'nin, sorunun BM'ye götürülmesi yönündeki teklifini destekleyebileceklerini belirten İngiltere, uranyum zenginleştirme programının bir an önce sonlanması ve AB ile görüşmelere tekrar başlanması gerektiğini belirtti.⁴⁷ Buna karşılık Tahran yönetimi görüşmelerin yeniden başlayabileceğini ancak nükleer programına da devam edeceklerini açıkladı.⁴⁸

Nükleer görüşmeler konusunda en önemli adım 5 Ağustos'ta Almanya, Fransa ve İngiltere'den oluşan AB üçlüsünün İran'a 34 sayfa-fadan oluşan yeni bir taslak metin sunmasıyla atıldı.⁴⁹ Söz konusu metinde, genel olarak nükleer silah geliştirmeye çalışmayacağı konusunda garanti vermesi karşılığında, İran'a ekonomik alanda bazı teşvikler ve savunma alanında güvenceler vermeyi öneren AB üçlüsü, ayrıca eğer İran kendisi üretmemeyi kabul ederse, sivil amaçlı nükleer programı için yakıt sağlama vaadinde de bulundu.⁵⁰ Ancak Tahran yönetimi söz konusu paketin yalnızca düşük düzeyli nükleer çalışmayı öngördüğünü bunun da İran tarafından kabul edilemez olduğunu belirterek teklifi kabul etmediğini açıkladı.⁵¹ Aynı şekilde Dışişleri Bakanlığı sözcüsü Hamid Rıza Asefi, yaptığı açıklamada bu önerinin, İran'ın menfaatlerini temin edecek öğelerden yoksun ve Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi Anlaşması (NPT) ile Paris Anlaşması'na aykırı olduğunu açıkladı.⁵² Bunun üzerine 8 Ağustos'ta Tahran

⁴⁶ "Ali Akbar Dareini, "Iran to Delay Reopening Nuclear Plant", **Associated Press**, 02 August 2005; "Iran Delays Resumption of Isfahan Nuclear Center", **RIA-Novosti**, 2 August 2005.

⁴⁷ Nazila Fathi, "Iran Says it will Break U.N. Seals at a Nuclear Plant", **New York Times**, 2 August 2005.

⁴⁸ Nazila Fathi, "Iran Tells Europe it's Devoted to Nuclear Efforts and Talks", **New York Times**, 4 August 2005; "Iran Anger at European 'Threat'", **BBC**, 4 August 2005.

⁴⁹ "Text of European Union's Proposal to Iran", **Mehr**, 8 August 2005.

⁵⁰ "AB'den İran'a yeni teklif", **BBC**, 5 Ağustos 2005; "İran AB paketine temkinli yaklaşıyor", **BBC**, 05 Ağustos 2005.

⁵¹ "Iran Rejects 'Unacceptable' EU Nuclear Offer", **AFP**, 5 August 2005; Ed Johnson, "Europe Offers Iran Civilian Nuke Support", **Associated Press**, 5 August 2005; "Iranian Atomic Energy Chief Says EU Proposal 'Insulting'", **ISNA**, 7 August 2005.

⁵² "Asıfı: İngiltere, Fransa ve Almanya'nın, İran'ın nükleer programına ilişkin sunduğu teklif kabul edilemez", **IRNA**, 08 Ağustos 2005.

yönetimi İsfahan nükleer tesislerinin yeniden çalışmaya başlayacağını, ancak bunun adım adım yapılacağı ve Kasım 2004'te IAEA tarafından mühürlenmiş kısımlarda faaliyet yapılmayacağını bildirdi.⁵³ Ancak söz konusu taslağın IAEA yönetim kurulu tarafından da onaylanmış olması İran'ı bu konuda oldukça yalnız bıraktı ve bunun üzerine Tahran yönetimi taslağın ABD'nin baskısı ile onaylandığını belirterek nükleer çalışmalara devam edeceğini açıkladı.⁵⁴ Bunun üzerine Kasım 2004'den sonra başlayan görüşmeler tekrar kesintiye uğradı.

İran'ın olumsuz yanıt vermesi üzerine 3 Eylül'de İran ile ilgili raporu yayınlayan IAEA başkanı Baradey İsfahan tesislerinin yeniden faaliyete geçirilmesini eleştirmiş ve tesislerin bir an önce kapatılması gerektiğini, ancak kurum temsilcilerinin İran'ın nükleer silah elde etme girişimine dair herhangi bir kanıt bulmadıklarını açıklamıştır.⁵⁵ Bu açıklamaları olumlu karşılayan Tahran yönetimi Amerika'nın art niyetli tutumunun İran'ın Avrupa ile müzakerelerinin önündeki en büyük engel olduğunu belirtmiştir.⁵⁶ Dışişleri Bakanı Menuçehr Mutteki de, "İsfahan santralının faaliyetlerinin yeniden askıya alınmasının hiçbir şekilde söz konusu olmadığını ve müzakerelerin devam etmesi için faaliyetlerin askıya alındığı önceki duruma geri dönmeyeceklerinin" altını çizen bir açıklama yapmıştır.⁵⁷ İran'ın bu tutumuna daha çok Çin ve Rusya'nın, sorunun BM'ye getirilmesine karşı çıkma politikasını ısrarla savunması neden olmuştur. Baradey'in söz konusu raporuna 14 Eylül'de resmî olarak cevap veren Tahran yönetimi, 131 sayfadan oluşan bir karşı raporda, takındığı politik tavrından dolayı IAEA'yi eleştirirken, "IAEA çerçevesinde, tamamen teknik metotla incelenmesi gereken İran'ın nükleer dosyası siyasetleştirilmiştir. Bu,

⁵³ "Resumes Nuclear Activities at Esfahan's Uranium Conversion Facility", **ISNA**, 8 August 200; "İran, nükleer faaliyetini başlattı", **BBC**, 8 Ağustos 2005

⁵⁴ Paul Kerr, "Iran Restarts Uranium Conversion", *Arms Control Today*, September 2005, "İran, Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı'nın (IAEA) Onayladığı Tasarıya Sert Tepki Gösterdi", **IRNA Türkçe Haber Servisi**, 12 Ağustos 2005; "İran: Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı'nın Tasarısı Siyasi ve Kabul Edilemezdir", **IRNA Türkçe Haber Servisi**, 12 Ağustos 2005.

⁵⁵ "IAEA Başkanı İran raporunu yayınladı", **IRNA Türkçe Haber Servisi**, 03 Eylül 2005.

⁵⁶ "Adili: Müzakerelerin çıkmaza girmesinin nedeni Amerika'nın ardniyetli tutumudur", **IRNA Türkçe Haber Servisi**, 09 Eylül 2005.

⁵⁷ "Mutteki: İsfahan santralının faaliyetlerinin yeniden askıya alınması söz konusu olamaz", **IRNA Türkçe Haber Servisi**, 11 Eylül 2005; "Çin ve Rusya İran nükleer dosyasının Güvenlik Konseyine taşınmasına karşı", **IRNA**, 09 Eylül 2005.

NPT Anlaşması'nın 6. maddesinin hiçe sayılmasına ve NPT Anlaşması'na imza atmamış Ortadoğu'daki tek unsur olan İsrail'in potansiyel tehdidine yönelik ilgisini saptırmak için yapılmıştır" şeklinde cevap vermiştir.⁵⁸

Gerek AB'nin gerekse IAEA'nın hazırladığı çözüm önerilerini siyasi olmakla eleştiren Tahran yönetimi, Eylül ayında kapsamlı bir çözüm önerisi hazırlayarak uluslararası kamuoyuna duyurdu. 18 Eylül'de BM'nin 60. Genel Kurulunda konuşan Cumhurbaşkanı Ahmedinecad İran'ın nükleer enerji konusundaki öneri niteliği taşıyan projesini uluslararası kamuoyuna anlattı. Projede, BM'nin en kapsamlı birimi olan Genel Kurul bünyesinde, dünya genelinde silahsızlanma stratejileri geliştirme ve uygulama yönünde faaliyetlerde bulunup, rapor hazırlayacak özel bir komite oluşturulması istenmekteydi. Ayrıca 4 maddelik nükleer programını açıklayan Cumhurbaşkanı, birinci maddede; İran'ın dini ilkeler esasınca nükleer silahlanmayı caiz görmediğini ifade ederken, ikinci maddesinde ise, İran'ın NPT Anlaşması'nın gözden geçirilmesini ve kimyasal silahlarla mücadele ve nükleer tekelliliğin önlenmesi amacıyla yönelik olarak özel bir komite kurulmasını temel bir ihtiyaç olarak gördüğünün altını çizdi.⁵⁹ Projenin üçüncü maddesinde, İran'daki nükleer santralin teknik açıdan dünyanın diğer bölgelerindeki nükleer santrallerden farklı olmadığını vurgulamış, buna göre İran'ın uranyum zenginleştirme programını şeffağlaştırmak ve bu konuda uluslararası arenada güven sağlamak için diğer ülke yönetimleri ve sivil toplum kuruluşlarıyla ciddi iş birliği içinde bulunmaya hazır olduğunu belirtmiştir. Ahmedinecad projesinin dördüncü maddesinde, İran'ın nükleer santral hakkının tanınması temel alınarak Tahran'ın IAEA ile teknik ve hukuki açıdan müzakerelere ve iş birliğine devam etmeyi bir politika olarak benimsediğini vurgulamış ve İran'ın diğer ülkelerle yaptığı müzakerelerin İran-IAEA ilişkileri çerçevesinde değerlendirileceğini ifade etmiştir.⁶⁰

⁵⁸ "İran'ın El-Baradey'in raporuna cevabı", **IRNA Türkçe Haber Servisi**, 14 Eylül 2005.

⁵⁹ "Iranian President's UN Speech", BBC, 18 September 2005; "Ahmedinecad BM Genel Kurulu'nda yaptığı konuşmada İran nükleer dosyası projesini açıkladı", **IRNA Türkçe Haber Servisi**, 18 Eylül 2005.

⁶⁰ "180 MPs Deplore IAEA Resolution", Iran Daily, 26 September 2005; "IAEA Yönetim Kurulu bağımsız kanadı NM, Ahmedinecad'ın projesine destek verdi", **IRNA Türkçe Haber Servisi**, 20 Eylül 2005.

Ahmedinecad'ın BM'de ülkesinin nükleer programını net olarak açıklamış olmasına rağmen, 25 Eylül'de AB üçlüsü Fransa, İngiltere ve Almanya tarafından IAEA'ya İran hakkında sunulan karar tasarısı çoğunluk oyuyla kabul edildi. Oylamada, Yönetim Kurulu üyesi 35 ülkeden 22'si kabul, 12'si çekimser ve 1 ülke (Venezüella) karşı oy kullandı.⁶¹ Karar tasarısında İran'dan, uranyum zenginleştirme faaliyetlerini durdurması, İsfahan santralindeki faaliyetlerini yeniden askıya alması, Irak santralinin faaliyetlerinin durdurulması, IAEA Başkanı'na İran'daki ilgili kişi, kurum ve belgelere ulaşma açısından anlaşmalarda belirlenenden daha fazla imkan verilmesi istenildi.⁶² Karar tasarısının kabul edilmesinin ardından, "Güvenlik Konseyi'nin işe karıştırılmasından sonra İran'ın gönüllü olarak kabul ettiği Tahran deklarasyonuna karşı hiçbir taahhüdü kalmadığı" açıklamasında bulunan Tahran yönetimi, İran'ın nükleer programına devam edeceğini açıkladı. Bunun üzerine kırılma noktasına gelen görüşmeleri yumuşatmak için Tahran yönetimi Viyana'daki daimi temsilcisi Büyükelçi Muhammed Mehdi Ahundzade aracılığıyla, gelinen noktaya ilişkin olarak; İran'ın, IAEA ile iş birliği çerçevesinde nükleer santraller konusunda imzalamış olduğu sözleşmelerde verdiği taahhütlere bağlı kalmaya devam edeceğini, bu taahhütlere uygun nükleer silah üretimi konusunda çaba sarfetmeyeceğini, faaliyetlerini daha şeffaf hale getireceğini ve Cumhurbaşkanı Ahmedinecad'ın New York'ta açıkladığı yeni açılımlar içeren proje çerçevesinde, başta üç Avrupa ülkesiyle olmak üzere uluslararası camiayla müzakereye hazır olduğunu açıkladı.⁶³

Tahran yönetiminin ılımlı yaklaşımının ardından, 24 Kasım'da Viyana'da bir araya gelen IAEA yetkilileri, sorunun barışçıl yollardan çözülmesi gerektiğini belirtmiş, Tahran yönetiminin bu doğrultuda göstermiş olduğu çabaların olumlu karşılandığını ifade etmiş ve mü-

⁶¹ Farideh Fahri, "Iran's Nuclear File: The Uncertain Endgame" **Middle East Report Online**, 24 October, 2005.

⁶² "ElBaradei: Negotiation only solution to Iran's nuclear dossier", **IRNA**, 25 September 2005; "IAEA Yönetim Kurulu AB'nin İran karar tasarısını onayladı", **IRNA Türkçe Haber Servisi**, 25 Eylül 2005.

⁶³ Mohammad Taqavi, "A Lesson", **Iran Daily**, 27 September 2005, "İran'ın IAEA Yönetim Kurulu'nun onayladığı karar tasarısına ilk tepkisi", **IRNA Türkçe Haber Servisi**, 25 Eylül 2005; "İran Dışişleri Bakanlığı: IAEA Karar tasarısı totaliter güçlerin baskılarının neticesidir", **IRNA Türkçe Haber Servisi**, 27 Eylül 2005; "Laricani: Karar tasarısı İran açısından uygulanabilir değildir", **IRNA Türkçe Haber Servisi**, 29 Eylül 2005.

zakerelerin bir an önce başlaması gerektiği sonucuna varmıştır.⁶⁴ Bunun üzerine İngiltere, Fransa ve Almanya Dışişleri Bakanları, İran'la nükleer dosya konusunda tekrar müzakereye hazır olduklarını bildirdiler.⁶⁵ Söz konusu kararın Tahran yönetimi tarafından desteklenmesiyle birlikte yeni bir sürece girildi. Yeni süreçte İran Atom Enerjisi Kurumu başkanı Rıza Ağazade'nin, İran'ın, nükleer faaliyetleri konusunda sürdürülecek müzakereler süresince uranyum zenginleştirme faaliyetlerine girişmeyeceğini⁶⁶ açıklamasıyla görüşmelerin başlaması için bütün adımlar atılmış oldu. İran Ulusal Yüksek Güvenlik Konseyi Genel Sekreteri Ali Laricani de, İran'daki millî iradenin uranyum zenginleştirme faaliyetlerinin devamı yönünde olduğunu, ancak mevcut güvensizlik ortamının giderilmesi için İran'ın güven artırıcı önlemlere devam ettiğini ve müzakerelerin yapıcı olması halinde görüşmelerin sürdürülmesinden yana olacaklarını belirtti.⁶⁷ İki tarafın da bu iyimser açıklamalarının ardından 21 Aralık'ta, beş ay önce İsfahan tesislerinin yeniden faaliyete geçmesinden sonra kesintiye uğrayan görüşmeler Fransa'nın Viyana'daki daimi temsilciliğinde tekrar başladı.⁶⁸

Bölgesel ve Bölge-dışı diplomasi

Nükleer çalışmaları dolayısıyla uluslararası arenada önemli bir baskıya maruz kalan İran için bölgesel ve bölge-dışı düzeyde yürüteceği dış politika oldukça kritik bir hal almıştır. Ancak bölge içinde oldukça pragmatist bir dış politika anlayışı benimseyen Tahran yönetimi, küresel düzeyde bu pragmatist politikayı bölgesel düzlemdekine göre dengeleri daha çok gözetecek şekilde yürütmek zorunda kalmıştır. Bölge içinde dış politikasını belirleyen en önemli unsurlar Irak ve

⁶⁴ "Elbaradey İran ve üç Avrupa ülkesi arasında müzakerelerin başlamasında iyimserdir", **IRNA Türkçe Haber Servisi**, 25 Ekim 2005.

⁶⁵ "Iran Rebukes IAEA Over Vote, But No Retaliation", **Iran News**, 27 September 2005; "Üç Avrupa ülkesi İran'la müzakereye hazır olduklarını bildirdiler", **IRNA Türkçe Haber Servisi**, 27 Ekim 2005.

⁶⁶ "İran müzakere esnasında uranyum zenginleştirme programını uygulamayacaktır", **IRNA Türkçe Haber Servisi**, 10 Aralık 2005.

⁶⁷ "Hasan Ruhani: Üç Avrupa ülkesi İran ile müzakere fırsatını iyi değerlendirmeliler", **IRNA Türkçe Haber Servisi**, 17 Aralık 2005.

⁶⁸ "İran ve 3 Avrupa ülkesi nükleer görüşmeleri Viyana'da başladı", **IRNA Türkçe Haber Servisi**, 21 Aralık 2005; "Mutteki: İran ve üç Avrupa ülkesi arasındaki müzakereler ön koşulsuz yapılmalıdır", **IRNA Türkçe Haber Servisi**, 21 Aralık 2005; "İran ve üç Avrupa ülkesi ocak ayında Viyana'da görüşmelere devam edecekler", **IRNA Türkçe Haber Servisi**, 22 Aralık 2005.

İsrail olurken, diğer bölge ülkeleri ile olan ilişkileri de bu iki ülkeyle arasındaki ilişkileri doğrudan etkilemiştir. Bu bakımdan İran 2005 yılında tüm bu dengeleri gözeten bir politika benimserken, zaman zaman bu dengenin dışına da taşmıştır.

İran'ın bölgede yaşamsal çıkarlarının belirlenmesinde oldukça etkili olan Irak'ın⁶⁹ ABD önderliğindeki işgalci güçlerin kontrolü altına girmesiyle birlikte Tahran yönetimi için belirsiz bir dönemin başladığı söylenebilir. Ulusal düzeyde Irak'ta yaşanacak bir bölünmenin İran'da yaşayan Şii ve Kürt nüfusun bu durumdan etkilenmesini beraberinde getireceği endişesiyle,⁷⁰ 2005 yılında Tahran yönetimi gerek bölgesel gerekse uluslararası platformlarda Irak'ın toprak bütünlüğünün korunmasının sağlanmasına yönelik politikalar oluşturmayı ve bölgesel düzeyde söz konusu söylemi mümkün olduğunca yüksek sesle ifade etmeyi amaçlamıştır. Irak Savaşı başlamadan önce bölge ülkelerinin savaşı engellemek amacıyla hayata geçirdikleri Irak'a Komşu Ülkeler Dışişleri Bakanları Toplantısı bu anlamda İran için söz konusu politikanın dile getirildiği ve bölge ülkeleriyle görüş alışverişinde bulunduğu bir platform niteliği taşımıştır. Bu bakımdan 2005 yılının ilk girişimi olan ve 6 Ocak'ta Ürdün'ün başkenti Amman'da sekizincisi yapılan komşu ülkeler toplantısında, Tahran yönetimi, Irak'ın toprak bütünlüğünün korunması gerektiğini ifade ederek, BM'nin Irak'ın yeniden yapılandırılmasında aktif ve belirleyici bir rol üstlenmesi gerektiğini dile getirmiştir.⁷¹ Ayrıca Irak'ın, geleceğini özgür bir şekilde yapılacak seçimlerle kendisinin belirlemesi gerektiğini savunan İran Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Hamid Rıza Asefi, Irak'ta yapılacak seçimler için güvenli bir ortam oluşturulmasının ve her kesimin seçime katılmasının oldukça önemli olduğunu belirterek,⁷² komşu ülkelerin bunu sağlamak için ellerinden geleni yapacaklarını ifade etmiştir. Bu temenniler aynı şekilde toplantının sonuç bildirgesine de yansıtılmıştır. Ancak Dışişleri Bakanı Kemal Kharrazi Ürdün'ün İran'ı hedef alan, Irak'ın iç işlerine müdahalesi yönündeki suçlayıcı açıklamalarını

⁶⁹ Kemal Kharrazi, "The View From Tehran", *Middle East Policy*, Vol 12, No 1, Spring 2005, s. 25.

⁷⁰ Kayhan Barzegar, "Understanding The Roots of Iranian Foreign Policy in The New Iraq", *Middle East Policy*, Vol 12, Summer 2005, s. 49.

⁷¹ Ali Balcı ve Murat Yeşiltaş, "Turkey's New Middle East Policy: The Case of the Meeting of the Foreign Ministers of Iraq's Neighboring Countries", *Journal of South Asian and Middle Eastern Studies*, Volume: XXIX, Issue: 4, Summer 2006, (forthcoming)

⁷² "Iraq's Neighbors Pledge Support for Jan. Polls", *Iran Daily*, 8 Ocak 2005.

protesto etmek amacıyla toplantıya katılmamıştır.⁷³ Bunun ardından ayrıca 10 Ocak'ta Asefi, İran'ı, Irak parlamento seçimleri için Irak'a 1 milyon İranlı Şii'yi göndermekle suçlayan Ürdün Kralı Abdullah'ın açıklamasının ardından "İran ile ilgili yorum yapacak ülkelerin en az iki kere düşündükten sonra yorum yapması gerektiğini" ifade ederek tepkisini göstermiştir. Bunun üzerine Ürdün'den yapılan açıklamada durumun yanlış anlaşıldığı ifade edilerek ilişkilerin gerginleşmesi engellenmiştir. 30 Ocak'ta Irak'ta yapılacak seçimlerin ardından İstanbul'da yeni bir toplantının yapılması gerektiğini dile getiren İran, seçim güvenliğinin ve demokratik katılımın sağlanması için komşu ülkelerin elinden gelen gayreti göstermesi gerektiğini açıklamıştır.

Irak'ta yapılacak seçimlerle yakından ilgilenen Tahran yönetimi Irak'ın %65'ini oluşturan Şiilerin seçimlere katılımının sağlanması için çaba göstererek, Şiilerin oluşturulacak olan yeni Irak yönetiminde azınlıkta kalmamasına yönelik bir politika benimsemiştir. Cumhurbaşkanlığı danışmanı Muhammed Sadr, Şiilerin İran ile birleşmesi gibi genel bir kaygının gerçekleşme olasılığının mümkün olmadığını ifade ederek Sünni grupların da seçime katılmasının Tahran tarafından aynı şekilde desteklendiğini belirtmiş⁷⁴ ve Irak'a yönelik dengeli politikasını bölge ülkelerine göstermeye çalışmıştır.

30 Mart'ta Birleşik Arap Emirlikleri'nde gerçekleştirilen Irak'a komşu ülkeler toplantısında, Irak'ın yeniden yapılandırılmasında BM'nin ve bölge ülkelerinin etkin rol oynaması gerektiğini yeniden belirten Tahran yönetimi, bu konuda ülkesinin oldukça hassas olduğunu vurgulamıştır.⁷⁵ Aynı gün Suriye'ye kısa bir ziyaret yapan Dışişleri Bakanı Kharrazi, Beşar Esad ve meslektaşı Tarık El-Şara ile yaptığı görüşmede ABD'nin Suriye ve İran'a yönelik takındığı tutumun bölgesel krize sebep olacağını ve bunun da Ortadoğu'da istikrarın sağlanmasına hiçbir katkısının olmayacağını belirtmiştir. Şam yönetimi ise İran'ın barışçıl amaçlar çerçevesinde yürüttüğü nükleer çalışmasını desteklediğini ifade etmiştir.⁷⁶

Irak'ta yapılan seçimler sonucunda Şii koalisyonun seçimlerden zaferle ayrılması ve Irak'ta önemli ölçüde inisiyatifi eline geçirmesi ise

⁷³ "Kharrazi not to Attend Amman Confab", **Iran Daily**, 3 Ocak 2005.

⁷⁴ "Presidential advisor reviews Iraq's upcoming elections", **IRNA**, 1 Ocak 2005.

⁷⁵ "Iraq's neighbor start conference in UAE", **IRNA**, 30 Mart 2005.

⁷⁶ "Kharrazi wraps up Syria short visit, departs for home", **IRNA**, 03 April 2005, "Concern About Lebanon After Syria Talks", **Iran Daily**, 14 February 2005.

Tahran yönetimini bu konuda oldukça rahatlatmış ve ikili ilişkiler daha yakınlaşmıştır. Nitekim İran ile Irak arasında ilişkilerin geliştirilmesi için 7 Temmuz'da gerçekleşen Irak devlet başkanı İbrahim Cafferî'nin Tahran ziyareti iki ülke arasında 1980'den beri en önemli ziyaret niteliğini taşımıştır.⁷⁷ ABD'nin İran'ın bölge güvenliğini tehdit ettiği yönündeki açıklamalarına rağmen, ziyaret çerçevesinde İran ile Irak arasında askeri bir iş birliği anlaşması imzalanmıştır. Anlaşmaya göre iş birliği çerçevesinde, İran'ın Irak birliklerinin eğitimine ve mayın tarlalarının temizlenmesine yardımcı olacağı ve iki ülkenin aralarında 1980'li yıllarda yaşanan savaşta kaybolan askerlerin dosyalarının soruşturulmasına iş birliği yapacakları karara bağlanmıştır.⁷⁸ Ziyaret sırasında Hatemi, ülkesinin Irak'ta istikrarın tesisi ve ülkenin yeniden imarına yardımcı olabileceğini belirterek, Irak'lı Şiilerin ABD ile ortak hareket etmelerinin onların etkinliğini artırması açısından önemli olduğunu vurgulamıştır.⁷⁹

Kasım ayı içerisinde Irak Cumhurbaşkanı Talabani'nin İran ziyareti sırasında yapılan görüşmelerde Tahran yönetimi, Irak'ta anayasanın oluşturulmasından oldukça memnun olduklarını ve Irak yönetimi ile her alanda sınırsız iş birliği yapmaya hazır olduklarını belirtmiştir. Yaklaşık 40 yıl aradan sonra Tahran'ı ziyaret eden Talabani, 1966-1968 yılları arasında Irak Devlet Başkanı olan Abdurrahman Arif'ten sonra İran'ı ziyaret eden ilk Irak Cumhurbaşkanı olmuştur.⁸⁰ Görüşmeler sırasında karşılıklı iş birliğinin artırılması kararlaştırılırken, Tahran yönetimi, Irak'ın güvenliğinin İran'ın güvenliği ile aynı düzeyde anlaşıldığını vurgulamış ve Irak'ın toprak bütünlüğünün korunmasının son derece önemli olduğunu açıklamıştır. Ayrıca görüşme çerçevesinde Hariri soruşturmasına ilişkin BM'nin raporunda Suriye'nin suçlanmasını eleştiren Tahran yönetimi, Suriye'yi baskılar karşısında destekleyeceklerini ifade etmiştir.⁸¹

⁷⁷ Kenneth Katzman, "Iran's Influence in Iraq", **CRS Report for Congress**, November 15, 2005, s.1.

⁷⁸ "İran ile Irak arasında askeri işbirliği", **BBC Turkish**, 07 Temmuz 2005.

⁷⁹ "Official: Iraqi PM's Tehran visit of high significance", **IRNA**, 6 July 2005; "Region Favors Democratic, United Iraq", **Iran Daily**, 07 July 2005; "Khatami Supports Democracy in Iraq", **Iran Daily**, 09 July 2005.

⁸⁰ "Irak Cumhurbaşkanı İran'ı ziyaret ediyor", **IRNA Türkçe Haber Servisi**, 21 Kasım 2005.

⁸¹ "Ahmedinecad: İran baskılara karşı Suriye'yi destekleyecektir", **IRNA Türkçe Haber Servisi**, 04 Kasım 2005; "İran Cumhurbaşkanı, Irak Başbakan yardımcısını kabul etti", **IRNA Türkçe Haber Servisi**, 05 Kasım 2005.

Diğer taraftan Irak dışında yakın coğrafyasında bulunan ülkeler ile oldukça sıkı bir ilişki kurmayı hedefleyen İran yönetimi, bu bağlamda Azerbaycan'a ayrı bir önem vermiştir. Bu çerçevede 24 Ocak'ta Azerbaycan devlet başkanı İlham Aliyev'i ağırlayan Hatemi, Tahran ve Bakü arasındaki bağların güçlendirilmesi için kültürel, ekonomik ve ticari alanlarda karşılıklı bir ortaklık anlaşması imzalamış, bölgesel ve uluslararası sorunlara ilişkin iki ülkenin ortak hareket edeceğini belirtmiştir.⁸² Ayrıca söz konusu görüşme çerçevesinde Azerbaycan ile Ermenistan arasında süren Karabağ sorununa ilişkin olarak iki ülkenin çözüm yönünde adım atmaları gerektiğini belirten Hatemi, gerekirse Tahran'ın iki ülke arasında arabulucu bir rol üstlenebileceğini ifade etmiştir. 26 Ocak'ta ise Afganistan devlet başkanı Hamid Karzai'yi ağırlayan Tahran yönetimi, iki ülke arasında iş birliğinin artırılması ve İran'ın Afganistan'ın yeniden yapılandırılması konusunda desteğinin devam edeceğini belirtmiştir. Gerek iki ülke arasındaki ticareti artıracak gerekse Asya ile Batıyı birbirine bağlayacak olan Dogharoun-Herat yolunun da açılışının yapıldığı resmî ziyaret sırasında iki ülke, terörizmin önlenmesi konusunda da ortak hareket edeceklerini açıklamışlardır.⁸³

İran gerek AB ülkeleri ile gerekse ABD ile Uranyum zenginleştirme programından dolayı devam eden sürtüşmelerin kendisini uluslararası arenada yalnız bırakmasına izin vermemek için diğer devletlerle olan ilişkilerine oldukça önem vermiştir.⁸⁴ Bu bağlamda Cumhurbaşkanı Hatemi 11 Ocak'ta, Nijerya, Senegal, Mali, Sierra Leone, Benin, Zimbabwe ve Uganda'yı kapsayan 10 günlük Afrika seyahatine başlamış, söz konusu ülkelerle teknik, ekonomik, siyasi ve kültürel konularda anlaşmalar imzalamıştır.⁸⁵ İlk ziyaretine Nijerya'dan başlayan Hatemi İran'ın her zaman küresel barışın geliştirilmesi için çaba içerisinde olduğunu ifade etmiştir. Hatemi'nin yapmış olduğu ziyaretler boyunca her ülkeyle ayrı ayrı karşılıklı olarak iş birliğinin geliştirilmesi amacıyla anlaşmalar imzalanmıştır. Aynı günlerde İran ile

⁸² "İlham Aliyev in Tehran on 3-Day Visit", **Iran News**, 24 January 2005; "Khatami, Aliyev Optimistic About Enhancing Cooperation", **Iran Daily**, 25 January 2005.

⁸³ "Iran, Afghanistan Eager to Strengthen Ties", **Iran Daily**, 26 January 2005, "Afghan president due in Tehran Wednesday, **IRNA**, 26 Ocak 2005.

⁸⁴ Hassan Yousefi, "Vital Tour", **Iran Daily**, 16 January 2005.

⁸⁵ "President exchanges views with Supreme Leader ahead of his African tour", **IRNA**, 10 January 2005, "Khatami hopes Africa will take strides towards progress", **IRNA**, 11 January 2005.

Güney Kore arasında İran doğal gazının söz konusu ülkeye ihracına yönelik ikili bir anlaşma imzalanmış ve iki ülke arasındaki ticaret hacminin daha da artırılmasına karar verilmiştir.⁸⁶

İran'ın bölgesel ve bölge-dışı diplomasi anlayışını belirlemesi açısından da büyük önem taşıyan, Haziran ayında yapılan 9. Cumhurbaşkanlığı seçimleri uluslararası kamuoyunun ilgisini İran üzerine yöneltmiştir.⁸⁷ 15 Haziran'da kesin adaylar belli olmuş, buna göre; Eski Cumhurbaşkanı olan ve pragmatik bir muhafazakar olarak tanınan Ali Ekber Haşimi Rafsancani, Eski Emniyet Genel Müdürü Muhammed Bakır Kalibaf, Eski Yüksek Eğitim Bakanı Mustafa Muin, Devlet Yayın Kurumu Başkanı Ali Laricani, Eski Devrim Muhafızları lideri Muhsin Rıza ve Tahran Belediye Başkanı Mahmud Ahmedinecad başkan adaylıklarını açıklamıştır.⁸⁸ Seçmenlerin yüzde 67'sinin, yani 47 milyon seçmenin 32 milyonunun oy kullandığı 17 Haziran'da yapılan başkanlık seçimlerinin ardından adayların hiçbiri gerekli çoğunluk olan % 50'den fazla oy alamamış ve en fazla oyu alan iki başkan adayı Rafsancani ve Mahmud Ahmedinecad ikinci tura kalmıştır.⁸⁹ Rafsancani toplam 6.159.452 oy alırken, Ahmedinecad ise toplam 5.710.354 oy almıştır.⁹⁰ 24 Haziran'da ikinci turu yapılan başkanlık seçimlerinin ardından muhafazakâr olarak bilinen aday Mahmud Ahmedinecad toplam oyların % 62'sini alarak 13.997.123 oyla sürpriz bir şekilde seçimleri kazanarak İran'ın yeni Cumhurbaşkanı olmuştur.⁹¹ Özellikle ülkesinin dış politikasında önemli değişiklikler getirmesi beklenen Ahmedinecad, seçimden sonra yaptığı açıklamalarda İran'ın AB ile nükleer müzakereleri sürdüreceğini ve ılımlı bir çizgi izleyeceğini söyleyerek ülkesinin nükleer programının barışçı amaçlar taşıdığını ve bu çalışmalarına devam etme hakkı olduğunu vurgulamıştır.⁹² ABD'nin seçim sonuçlarına ilişkin ilk tepkisi memnuniyetsizlik olurken, Dışişleri Bakanlığı'ndan yapılan açıklamada, "İran'ın böl-

⁸⁶ "Iran-South Korea-Meet", **IRNA**, 10 January 2005.

⁸⁷ Abdol Rasoul Vesal, "A Set Course", **Iran Daily**, 16 June 25.

⁸⁸ "İran'da cumhurbaşkanlık adayları", **BBC**, 15 Haziran 2005.

⁸⁹ "Rafsanjani, Ahmadinejad to head for run-off race", **IRNA**, 18 June 2005.

⁹⁰ "Final election results announced", **IRNA**, 18 June 2005; "Rafsanjani, Ahmadinejad Enter 2nd Round", **Iran Daily**, 19 June 2005.

⁹¹ "Ahmadinejad on course for Iran presidential election win", **IRNA**, 25 June 2005; "Ahmadinejad Elected President", **Iran Daily**, 25 June 2005.

⁹² "Ahmedinecad: İran'ın nükleer programı sürecek", **BBC Turkish**, 27 Haziran 2005.

gedeki diğer ülkelerde görülen özgürlük akımlarından kopuk olduğu anlaşılıyor” ifadesi yer almıştır.⁹³ Diğer taraftan Washington yönetimi, Ahmedinecad 'ın 1979 yılında İran'da ABD Büyükelçiliğinde yaşanan rehin alma olayında yer aldığını iddia ederek yeni cumhurbaşkanı aleyhine bir propaganda kampanyası başlatmış ve Eylül ayında New York'ta gerçekleşecek 60. BM Genel Kuruluna Ahmedinecad 'ın gelmesine “vize verilemeyebileceğini” ifade etmiştir.⁹⁴ Buna karşılık İran Dışişleri Bakanlığı Washington yönetiminin İran seçimlerine saygılı olması ve İran'ın iç işlerine müdahale etmekten vazgeçmesi gerektiğini ifade etmiştir.⁹⁵ ABD ve İsrail tarafından Ahmedinecad 'ın Cumhurbaşkanı seçilmiş olması endişeyle karşılanmış olsa da, diğer ülkeler Ahmedinecad 'ı zaferinden dolayı tebrik etmişlerdir.⁹⁶ Gerek AB gerekse Rusya seçim sonuçlarına saygı duyduklarını açıklamışlardır.⁹⁷

6 Ağustos'ta Ahmedinecad mecliste yapılan yemin töreniyle birlikte 4 yıllık Cumhurbaşkanlığı dönemine resmen başlamıştır. İran'ın yeni Cumhurbaşkanı, meclisteki ilk konuşmasında, “adalet ve barışın uluslararası siyaset anlayışlarının bir parçası olduğunu belirtmiş ve tüm dünya için adalet ve barış istediklerini” söylemiştir.⁹⁸ Ahmedinecad 'ı bekleyen en ciddi problemlerin başında “ekonomi” gelirken, özellikle muhafazakâr kimliğinden dolayı bürokratların onunla çalışmaktan çekinmesi ve nükleer çalışmalardan dolayı ortaya çıkan uluslararası baskı da, önemli bir sorun olarak karşısına çıkmıştır. Nitekim kendi ekibini kurmakta oldukça zorlanan Ahmedinecad, kabineye önerdiği 17 kişiden 4'nü bu göreve getirememiştir. Daha önceden nükleer politika konusunda oldukça sert tutumuyla bilinen ve Japonya ve Türkiye'de büyükelçilik yapmış olan Menuçehr Mutteki'yi dışişleri bakanlığına getirerek bu konuda sert bir politika izleyeceği sinyali-

⁹³ “İran'da zafer muhafazakârların”, **BBC Turkish**, 25 Haziran 2005.

⁹⁴ Ancak Ahmedinecad bu toplantıya katılmıştır.

⁹⁵ “FM Spokesman: US should respect Iranians' votes”, **IRNA**, 25 June 2005.

⁹⁶ “Rethinking Iran”, Washington Post, 28 June 2005; **Mustafa El-Labbad**, “A pyrrhic victory”, Al Ahram Weekly, No 749, 30 June 06 July 2005; “US casts doubt on new leader's legitimacy”, Iran Almanac, 28 June 2005; **Khaled Dawoud**, “Considering Iran”, Al Ahram Weekly, No 750, 07 - 13 July 2005.

⁹⁷ “Initial EU reaction on Ahmadinejad's election”, **IRNA**, 25 June 2005; “Putin congratulates Iran president-elect on election”, **IRNA**, 25 June 2005.

⁹⁸ “Nation Will Not Submit to Intimidation”, **Iran Daily**, 07 August 2005; “İran'ın yeni cumhurbaşkanı Ahmedinecad görevine resmen başladı”, **IRNA Türkçe Haber Servisi**, 06 Ağustos 2005; “İran'da Ahmedinecad dönemi başladı”, **BBC Turkish**, 06 Ağustos 2005.

lerini veren Ahmedinecad, İran'daki bazı kesimlerde de bir tedirginlik unsuru olarak anlaşılmıştır.

Hatemi döneminde sürdürülen yumuşak ve dengeli diplomasiyle Batı ile ilişkileri yakınlaştırmayı amaçlayan Tahran'ın dış politika anlayışı Ahmedinecad ile birlikte daha sert zemine oturmuştur. ABD ve İsrail'e yönelik oldukça sert açıklamalarda bulunan yeni Cumhurbaşkanı, diğer taraftan Güvenlik Konseyi'ndeki etkilerinden dolayı Çin ve Rusya ile ve IAEA'nın yönetim kurulunda olmaları sebebiyle Hindistan ve Pakistan ile yakın ilişki kurmayı amaçlamıştır. Özellikle petrol fiyatlarının yükselmesiyle birlikte, yakın çevresindeki petrole ihtiyacı olan ülkelerle, bunu bir araç olarak kullanarak, bir anti-Amerikan bloğu oluşturmayı hedeflemiştir. Hindistan ise bu politikanın en önemli ayaklarından birini oluşturmuştur. Özellikle Hindistan Dışişleri Bakanı Natwar Singh'in 3 Ekim'deki Tahran ziyareti bu bakımdan oldukça önemli bir gelişmeydi.⁹⁹ Ziyaret çerçevesinde iki ülke arasında İran doğal gazının Pakistan üzerinden Hindistan'a taşınmasına ilişkin 7,4 milyar dolarlık bir proje için anlaşma imzalandı. ABD'nin bu projeye karşı çıkmasına rağmen, iki ülke yakın ilişkilerini devam ettireceklerini açıkladılar.¹⁰⁰ Tahran yönetiminin Pakistan ile olan ilişkisi ise oldukça önemliydi. Ancak Pakistan'ın İsrail ile yakınlaşmaya başlaması İran'ı bu konuda geri adım atmaya sevk etti. Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Asefi söz konusu yakınlaşmayı eleştirirken, 5 Ekim'de Ali Laricani'nin Pakistan ziyareti de ertelenmiştir.¹⁰¹ Diğer taraftan Ahmedinecad Rusya ile daha yakından ilişki kurmayı hedefleyerek nükleer görüşmelerde daha avantajlı bir konuma gelmek istiyordu. Bu bakımdan Rusya ile 12 Kasım'da bir anlaşma imzalayan Tahran yönetimi, iki ülke arasında endüstriyel ilişkilerin yıllık 10 milyar dolara çıkarılması için çalışacaklarını belirtirken, Moskova'nın, uranyum zenginleştirme işlemini Rusya topraklarında yapmasına ilişkin teklifini ise reddetmiştir.¹⁰²

⁹⁹ "Hindistan Dışişleri Bakanı Tahran'da", **IRNA Türkçe Haber Servisi**, 03 Eylül 2005.

¹⁰⁰ Babak Ganji, "Iranian Nuclear Politics: The International Dimensions", **Conflict Studies Research Centre**, Defence Academy of the UK, November 2005, s. 1; "Iran, India Working On Gasline Technicalities", **Iran Daily**, 04 September 2005.

¹⁰¹ "Iran Security Chief's Pakistan visit postponed", **Iranian Students News Agency**, 05 September 2005.

¹⁰² "Iran opposed to uranium being enriched abroad", **Fars News Agency**, 11 November 2005.

Ortadoğu'da barışın ve güvenliğin tesis edilmesine oldukça önem veren yeni Tahran yönetimi bu bağlamda Türkiye ve Suriye ile daha yakın bir ilişki kurdu. Ağustos ayında Türkiye ile sınır köylerindeki sorunların giderilmesi, kaçakçılığın önlenmesi ve sınır güvenliğinin sağlanması konularını içeren bir protokol metnine imza atmıştır.¹⁰³ 7 Ağustos'ta Suriye devlet başkanını Tahran'da ağırlayan İran, bu ülkeyle bölgesel güvenliğin ve istikrarın sağlanması amacıyla ekonomik iş birliği anlaşması imzalamıştır.¹⁰⁴

Gerek İran'ın nükleer programı konusundaki temel politikasını ortaya koyması, gerekse birçok devlet başkanı ile görüşmesi bakımından oldukça önemli olan Ahmedinecad 'ın BM Genel Kurulunda yaptığı konuşma, İran açısından Eylül ayının en önemli gündemini oluşturmuştur. Ahmedinecad 'ın ABD'ye gitmesi için vize verilip verilmeyeceği konusunda bir belirsizlik yaşansa da, sonunda Washington yönetimi yaptığı açıklamada buna müsaade edeceğini belirtmiştir. 14 Eylül'de Genel Kurul'da konuşan Ahmedinecad, BM'nin, dünya barışının ve huzurunun sağlanması konusunda tüm ülkeler ve uluslar için dayanak, ümit, iş birliği ve diyalog merkezi olmasını istemiştir. Bunun yanında ülkesinin nükleer çalışmalar konusunda nasıl bir yol izleyeceğini açıklayan Ahmedinecad, Güvenlik Konseyi'nin demokratik eşitlik ilkesi temelinde, tüm kıtaların başlıca uygarlıklarının temsilcilerinden oluşan kabul edilebilir bir yapıya kavuşturulmasını önermiştir.¹⁰⁵ New York ziyareti sırasında Türkiye Başbakanı Erdoğan ile de görüşen Ahmedinecad "Tahran, İran gazının Avrupa'ya ihracında birçok seçeneğe sahip, ama İran yönetimi bu ticari ilişkinin Türkiye yoluyla kurulmasını tercih ediyor" diyerek iki ülke arasındaki ilişkilerin her boyutta sürdürülmesi gerektiğini vurgulamıştır.¹⁰⁶ Bunun yanı sıra Ürdün Kralı, Nijerya Cumhurbaşkanı, Kuveyt Cumhurbaşkanı, Irak Devlet Başkanı Talabani, Endonezya Cumhurbaşkanı, Güney Afrika Cumhurbaşkanı, Rusya Devlet Başkanı Putin, Ermenistan Başbakanı ve Endonezya devlet başkanı ile görüşen Ahmedinecad ülkesi-

¹⁰³ "İran ve Türkiye Arasında Güvenlik Toplantısı Düzenlendi", **IRNA Türkçe Haber Servisi**, 03 Ağustos 2005.

¹⁰⁴ "Ahmadinejad Welcomes Bashar", **Iran Daily**, 08 August 2005; "Leader Keen On Bolstering Syria Ties", **Iran Daily**, 09 August 2005.

¹⁰⁵ "Ahmedinecad BM Genel Konseyi'nde Konuştu", **IRNA Türkçe Haber Servisi**, 14 Eylül 2005; "Appeal for UN Reforms", **Iran Daily**, 15 September 2005; M.P. Zamani, "President At World Summit", **Iran Daily**, 15 September 2005.

¹⁰⁶ "Ahmedinecad Erdoğan ile görüştü", **IRNA Türkçe Haber Servisi**, 15 Eylül 2005.

nin nükleer çalışmalar konusundaki politikalarını anlatırken, Ortadoğu'da yaşanan istikrarsızlığın önüne geçilmesi için bölgede uluslararası ve çok taraflı girişimlerin artırılması gerektiğini vurgulamıştır.¹⁰⁷ Yaptığı görüşmelerden sonra birçok devletten nükleer faaliyetlerini barışçıl amaçla yürüttüğü noktasında destek bulan Ahmedinecad, ayrıca Irak'taki durumun değişmesi için önlemlerin alınması gerektiğini belirtmiş ve Irak'a ilişkin temel politikalarının, ülkenin istikrara kavuşturulması ve Irak'ın toprak bütünlüğünün sağlanması doğrultusunda olduğunu ve İran'ın, Irak'ın iç işlerine karışmasının mümkün olmadığını yalnızca Irak'taki istikrarsızlığın kendi ülkesini etkilemesi için çaba sarf ettiklerini ifade etmiştir.

Cumhurbaşkanı Ahmedinecad 'ın ses getiren en önemli çıkışı Ekim ayında gerçekleşti. İran Cumhurbaşkanı, başkent Tahran'da düzenlenen "Siyonizmin Olmadığı bir Dünya" başlıklı konferansta İsrail'in ortadan kalkmasının Filistin'in ve İslam dünyasının da kurtuluşu anlamına geleceğini savundu.¹⁰⁸ Bunun üzerine uluslararası toplum tarafından oldukça eleştirilen ve BM Güvenlik Konseyi tarafından kınanan¹⁰⁹ Ahmedinecad 'ın söz konusu açıklamasından sonra İsrail, İran'ın BM üyeliğinden atılması gerektiğini savunurken, ABD ve Avrupa açıklamaları kabul edilemez olduğunu ve üzüntü verdiğini açıkladı.¹¹⁰ Tahran yönetiminden yapılan açıklamada ise Cumhurbaşkanı'nın yeni bir şey söylemediği dile getirildi. Dışişleri bakanı Muttaki de, İran'ın zaten uzun zamandır İsrail'i tanımadığını, bunu da açıkça ifade ettiğini belirterek açıklamaları savundu.¹¹¹

Aralık ayında İKÖ zirvesine katılan Ahmedinecad, Müslüman ülkelerin ortak sorunlarını karşılıklı görüş alışverişinin daha fazla arttırılmasıyla çözülebileceğini belirterek, İKÖ'nün bunun için en önemli platform olduğunu açıklamıştır.¹¹² Aralık ayının en önemli gündemini oluşturan, ABD'nin İran'a yönelik saldırı tehdidinde, Tahran yönetimi uluslararası arenada destek bulmaya çalışma temelli

¹⁰⁷ Soheil Mohajer, "Good Governance", **Iran Daily**, 18 September 2005; "Putin: Sanctions Could Cause New Problems", **Iran Daily**, 19 September 2005.

¹⁰⁸ "İsrail haritadan silinsin", **BBC Turkish**, 27 Ekim 2005; "Ahmedinecad: İsrail'i tanıyanlar İslam ümmetinin gazabında yanacaklar", **IRNA**, 27 Ekim 2005.

¹⁰⁹ "Güvenlik Konseyi'nden İran'a kınama", **BBC Turkish**, 28 Ekim 2005.

¹¹⁰ "France threatens to refer Iran nuclear issue to UN Security Council", **France 3 TV**, 2 November 2005 "İsrail: İran BM'den atılsın", **BBC Turkish**, 27 Ekim 2005.

¹¹¹ "Güvenlik Konseyi'nden İran'a kınama", **BBC Turkish**, 27 Ekim 2005.

¹¹² "President Visiting Saudi Arabia", **Iran Daily**, 6 December 2005.

politikasıyla karşılık vermiştir. Ancak Tahran yönetimi izlemiş olduğu tüm dış politika alternatiflerine rağmen nükleer politikasına ilişkin sorunlarını 2006 yılına sarkmasını engelleyememiştir

Kronoloji İran 2005

- 06 Ocak:** İran Ürdün'de gerçekleştirilen Irak'a Komşu Ülkeler Dışişleri Bakanları Toplantısına katıldı.
- 11 Ocak:** Hatemi 10 günlük Afrika turuna çıktı
- 11 Ocak:** Tahran yönetimi IAEA müfettişlerine Parçin nükleer santralının denetlenmesi için izin verdi.
- 14 Ocak:** AB ve İranlı yetkililer Bürüksel'de bir araya gelerek Ticaret ve Ortaklık Anlaşması için görüş alışverişinde bulundular.
- 24 Ocak:** İran ile Azerbaycan arasında kültürel ve ekonomik alanlarda anlaşma imzalandı.
- 26 Ocak:** Afganistan ile İran arasında daha önceden hayata geçirilen ve Asya ile Batıyı birbirine bağlayacak Dogharoun-Herat yolunun açılışı yapıldı.
- 12 Şubat:** AB üçlüsü ve İran, Cenova'da Kasım 2004'den sonra nükleer müzakerelere ilişkin ilk defa bir araya geldi.
- 26 Şubat:** İran ve Rusya nükleer alanda ortak çalışmalar yürütmek ve Busehr santralının modernizasyonu için anlaşmaya vardılar.
- 12 Mart:** Tahran yönetimi uranyum zenginleştirme işleminin sonlandırmasına ilişkin ABD'nin yapmış olduğu teklifi reddettiğini açıkladı.
- 23 Mart:** Fransa'nın başkenti Paris'te AB üçlüsü ve İran bir araya gelerek İran'ın nükleer programını görüştüler, ancak görüşmelerden herhangi bir sonuç alınamadı.
- 19 Nisan:** Rusya ve İran arasında nükleer enerji konusunda bir anlaşma imzalandı.
- 03 Mayıs:** Tahran yönetiminin uranyum zenginleştirme işlemine yeniden başlayacağını duyurması üzerine Almanya ve Fransa'dan oldukça sert tepkiler geldi.
- 17 Haziran:** Cumhurbaşkanlığı seçimi yapıldı.
- 24 Haziran:** Cumhurbaşkanlığı için yapılan ikinci tur seçimlerinin sonuçları açıklandı ve Mahmud Ahmedinecad İran'ın yeni cumhurbaşkanı oldu.
- 07 Temmuz:** 25 yıl aradan sonra Irak'lı bir Başbakan İran'ı ziyaret etti

- 01 Ağustos:** AB üçlüsü ile müzakerelerin sonuçsuz kalmasının ardından İran uranyum zenginleştirme işlemine yeniden başlayacağını duyurdu.
- 01 Ağustos:** İran AB ve IAEA'ya sözlü Nota verdi.
- 05 Ağustos:** AB üçlüsü İran'a 34 sayfalık taslak bir metin sundu.
- 06 Ağustos:** Ahmedinecad 'ın Cumhurbaşkanlığı dönemi resmen başladı.
- 14 Eylül:** İran, IAEA'ya 131 sayfadan oluşan bir rapor sundu.
- 14 Eylül:** İran Cumhurbaşkanı Ahmedinecad BM Genel Kurulu'nda bir konuşma yaparak İran'ın nükleer çalışmaları ile ilgili temel politikasını anlattı.
- 25 Eylül:** IAEA İran ile ilgili karar tasarısının kabul etti.
- 03 Ekim:** Hindistan ile İran arasında doğalgaz anlaşması imzalandı
- 27 Ekim:** Ahmedinecad Tahran'da düzenlenen bir konferansta İsrail'in haritadan silinmesi gerektiğini açıkladı.
- 12 Kasım:** Rusya ve İran arasında ticaret anlaşması imzalandı
- 12 Kasım:** Rusya'nın uranyum zenginleştirme işlemini Rusya topraklarında yapmasına ilişkin teklifini Tahran yönetimi reddetti.
- 06 Aralık:** Cumhurbaşkanı Ahmedinecad İKÖ zirvesine katıldı.
- 21 Aralık:** Ağustos ayında kesintiye uğrayan nükleer görüşmeler Fransa'da yeniden başladı.